

Dorota Sys

Warszawa

PRAKTYCZNY WYMIAR IDEI ORATORIUM W DZIAŁALNOŚCI WYCHOWAWCZEJ RODZINY SALEZJAŃSKIEJ W POLSCE

Wśród wielu koncepcji i systemów wychowania inspirowanych chrześcijaństwem na szczególną uwagę zasługuje salezjański system prewencyjny powstały w wyniku twórczej działalności wychowawczej turyńskiego kapłana i przyjaciela młodzieży – św. Jana Bosko (1815–1880). Dzieło zapoczątkowane ponad sto lat temu kontynuowane jest przez jego duchowych synów i córki na całym świecie. W celu zachowania wierności w podążaniu za oryginalnym stylem wychowawczym księdza Bosko prowadzone są liczne badania, które mają na celu wydobycie, zachowanie i realizację charakterystycznych rysów jego działalności wychowawczej. Służą temu materiały źródłowe: *Wspomnienia Oratorium*, czyli autobiografia św. Jana Bosko, a także inne zachowane publikacje, listy i dokumenty, przekazy wychowanków i współpracowników, opracowania biograficzno-historyczne, analizy dzieł wychowawczych i metody wychowawczej przygotowywane na potrzeby Salezjańskich Kapituł Generalnych oraz liczne prace naukowo-badawcze nad działalnością turyńskiego wychowawcy¹.

Ksiądz Bosko, formułując regulamin oratorium, czyli pierwotnego dzieła wychowawczego, zastrzegł, że powinien on być każdorazowo przystosowywany do okoliczności miejsca i czasu. W tym kontekście rodzi się pytanie: które elementy są konstytutywne i przez to niezmiennie, a które należy modyfikować?

¹ Najobszerniejszy wykaz literatury przedmiotu wydany w języku polskim znajduje się w publikacji: J. Marszałek, *Bibliografia salezjańskiego systemu wychowania młodzieży (w języku polskim: 1886–2010)*, Warszawa 2012.

Co decyduje o tym, że dane dzieło wychowawcze jest kontynuacją zamysłu pedagogicznego św. Jana Bosko, a inne nie? Towarzystwo św. Franciszka Salezego, będąc twórczym kontynuatorem działalności księdza Bosko, wypracowało pojęcie „oratorium-kryterium”. Nie miało ono na celu stawiania Oratorium na Valdocco jako modelu do prostego zastosowania, ale jako pewnego rodzaju klucza do weryfikacji autentycznych dzieł pedagogicznych w stylu salezjańskim. Miało ono zapewnić wierność idei pedagogicznej turyńskiego wychowawcy oraz dać możliwość dynamicznego i twórczego odpowiedzenia na znaki czasu. Oratorium w tym znaczeniu nie jest instytucją, fizycznym miejscem, konkretną organizacją czy dziełem wychowawczym, gdyż takowe jest zawsze uzależnione od osób, miejsca i czasu. „Oratorium-kryterium” oznacza zatem charakterystyczny wymiar akcji duszpasterskiej w stylu księdza Bosko oraz środowisko urzeczywistniania się jego apostołstwa. Dalej należałoby mówić o oratorium jako o normie, w oparciu o którą tworzy się modele, metody, zasady i postawy w pracy pedagogicznej. Może ono być pojmowane jako formuła, która określa całokształt działań wychowawczych, będąca syntezą całości działań salezjańskich i jednocześnie matrycą dzieł pedagogicznych. Jednak takie pojmowanie kryterium okazało się dość ograniczone, dlatego znaczenie tego określenia w dokumentach ewoluowało².

W innym ujęciu akcenty przeniesiono z dzieła oratorium na osobę księdza Bosko: jego działalność, zapał, gorliwość duszpasterską, intuicję i mądrość wychowawczą. Dlatego wprowadzono kryterium oratoryjne związane z osobowością, doświadczeniem i charyzmatem turyńskiego wychowawcy. W szczególności należy wymienić: oryginalną metodę wychowawczą; stałe cele, które wynikają z powołania chrześcijańskiego; gorliwość i umiłowanie młodzieży najuboższej i opuszczonej; zapał apostołski, czyli opcja na rzecz młodzieży; połączenie stałości, elastyczności, twórczości i awangardowości. Wszystko to składa się na unikalny styl i charyzmat stanowiący kryterium, gdyż „ksiądz Bosko w oratorium, wierny i dynamiczny, uległy i twórczy, stały i elastyczny, pozostaje modelem dla wszystkich swoich synów”³.

Stosowanie tak ujętego kryterium pozwala zachować z jednej strony „dynamiczną wierność”, czyli zastosowanie stylu pedagogicznego księdza Bosko w konkretnej działalności wychowawczej, która dostosowana jest do uwarunkowań personalno-geograficzno-czasowych. Z drugiej zaś uzyskuje się „wierny dynamizm”, który odpowiada na potrzeby i problemy młodych ludzi, działając w duchu księdza Bosko⁴.

² Zob. J. Marszałek, *Oratorium-kryterium*, „Biuletyn Salezjański Nostra” t. XLIX, nr 360, 1994, s. 9–12.

³ Tamże, s. 10.

⁴ Zob. tamże, s. 10–11.

1. METAFORYKA OPISUJĄCA RZECZYWISTOŚĆ ORATORIUM SALEZJAŃSKIEGO

Do opisania rzeczywistości oratorium salezjańskiego bardzo często używa się czterech metafor zawartych w *Konstytucjach Salezjańskich*, które mówią, że „oratorium jest domem, który przygarnia; parafią, która ewangelizuje; szkołą, która przygotowuje do życia; podwórkiem, gdzie spotykają się przyjaciele i żyje się radośnie”⁵. Oratorium nie jest w ścisłym znaczeniu żadnym z tych środowisk i nie zabiega o spełnianie takiej roli. Juan Edmundo Vecchi zaznaczył, że „oratorium nie jest substytutem innych instytucji wychowawczych, nie pretenduje do tego, by zająć miejsce rodziny, szkoły i parafii czy konkurować z klubami sportowymi lub salami gier. Pomaga natomiast w filtrowaniu i syntezowaniu tam zdobytych doświadczeń w zestawieniu ze sposobem pojmowania życia przez młodego człowieka i jego drogą ku samodzielności”⁶.

1.1 Oratorium jako dom, który przygarnia

Pierwszym, naturalnym i najważniejszym środowiskiem wychowawczym jest rodzina, gdyż rodzice, którzy dali życie dziecku, mają prawo i obowiązek bycia głównymi i pierwszymi wychowawcami⁷. Oratorium ma za zadanie pomagać rodzicom w realizacji tego zadania, a także uzupełniać braki, jeśli jest to możliwe do zrealizowania w ramach placówki tego typu. Święty Jan Bosko dbał o to, aby w każdym dziele wychowawczym prowadzonym przez niego panował rodzinny klimat, przepełniony dobrocią, miłością i zainteresowaniem sprawami młodych. Oratorium było uzupełnieniem i dopełnieniem troski wychowawczej rodziców lub jej zastępstwem dla chłopców, którzy byli sierotami lub imigrantami. Było miejscem, gdzie młodzi mogli poczuć się jak u siebie i stać się wspólnotą na wzór rodziny, w której panowały sprzyjające warunki do tego, by uczyć się, jak żyć⁸.

Należy zwrócić uwagę na elementy, które sprawiały, że w historycznym Oratorium w Valdocco panowała rodzinna atmosfera, a chłopcy nazywali go swoim domem. W pierwszej kolejności były to bezwarunkowa akceptacja i miłość, które dawały poczucie bezpieczeństwa, a także otwierały młodych ludzi na przyjmowanie oferowanych wzorców, wartości i postaw. Ponadto panowały tam relacje ojcostwa, synostwa i braterstwa oraz klimat przyjaźni, życzliwości i serdeczności, dzięki którym mógł dokonywać się rozwój emocjonalny młodzieży. Takie okoliczności umożliwiały przekaz wartości oraz kultury i obyczajów – poprzez rozmowy, dyskusje i przykład życia – tak jak odbywa się to w rodzinie. Dzięki

⁵ *Konstytucje Towarzystwa św. Franciszka Salezego*, Rzym 1984, s. 73.

⁶ J. Vecchi, *Salezjańskie oratorium księdza Bosko*, Kraków 1989, s. 18.

⁷ Por. GE 3.

⁸ Zob. Z. Dziubiński, *Na 150-lecie oratorium księdza Bosko*, „Biuletyn Salezjański Nostra” t. XLVI, nr 334, 1991, s. 18–19.

nawiązywaniu relacji międzyosobowych, przyjmowaniu różnych ról społecznych i współodpowiedzialności dokonywała się socjalizacja wychowanków. Młodzi chłopcy mogli także odkrywać wartość wolności i uczyć się odpowiedzialności, przyjmując określone zadania i zobowiązania oraz samodzielnie podejmując decyzje. Podobnie jak ma to miejsce w rodzinie, dokonywała się tam inicjacja w życie religijne i duchowe, a także kształtowanie świadomości moralnej⁹.

Atmosfera rodzinna tworzona była poprzez bliskie i bezpośrednie relacje, które pozwalały na codzienne współuczestnictwo w życiu oraz zainteresowanie sprawami i problemami wychowanków¹⁰. Bardzo ważne było również zaufanie, jakim obdarzali się wzajemnie wychowawcy i podopieczni, a także relacja miłości, dająca odczuć młodym ludziom, że są kochani. Opis rodzinnego środowiska panującego w Oratorium na Valdocco przedstawił Luciano Cian, odtwarzając panujące tam zasady: „[...] ks. Bosko ofiaruje w każdej swojej instytucji środowisko rodzinne, w którym istnieją możliwości wypełnienia swoich obowiązków, ale równocześnie panuje radość i serdeczność, objawiająca się w zabawie, śpiewie, muzyce, wycieczkach i urządzaniu teatru”¹¹.

Należy więc stwierdzić, że oratorium nie pretenduje do tego, aby zastępować rodzinę czy realizować za nią fundamentalne i niezbywalne prawo do wychowania. Jest jednak wsparciem dla młodzieży w sytuacjach, gdy z jakichś powodów dom rodzinny nie spełnia właściwie swojej roli. Ponadto może stać się miejscem, w którym młodzi pochodzący ze środowisk dysfunkcyjnych albo zbuntowani wobec rzeczywistości znajdują akceptację i poczucie bezpieczeństwa oraz otworzą się na przyjmowanie wartości i postaw. Duch rodzinny oraz relacje miłości i braterstwa powinny być zatem rysem charakterystycznym każdego salezjańskiego oratorium.

1.2 Oratorium jako szkoła, która uczy życia

Szkoła, powołana do spełniania określonych funkcji: opiekuńczych, wychowawczych, edukacyjnych i socjalizacyjnych, wykonuje swoje zadania w sposób zaplanowany i celowy, zgodnie z założonym programem. Ponadto osoby tam pracujące posiadają odpowiednią wiedzę i umiejętności w zakresie nauczanego przedmiotu, a także rozwoju młodego człowieka. Wszystko to ma prowadzić do zaspokojenia potrzeb rozwojowych, intelektualnych i społecznych uczniów, a poprzez to być pomocą dla rodziców w wychowaniu. Szczegółowe zadania szkoły to poszerzanie wiedzy na temat mikro- i makrokosmosu, przekazywanie dziedzictwa kulturowego, historycznego i patriotycznego oraz pomoc w odkrywaniu

⁹ Zob. J. Marszałek, *Oratorium – profilaktycznym środowiskiem pedagogicznym*, w: http://sdb.org.pl/wpcontent/uploads/2010/06/Oratorium_profilaktycznym_srodowiskiem_pedagogicznym.pdf, s. 17–18 [dostęp: 22.04.2012].

¹⁰ Zob. S. Semik, *Duch rodzinny istotną wartością systemu prewencyjnego*, w: *Wychowanie chrześcijańskie w duchu św. Jana Bosko*, red. M. Majewski, Kraków 1988, s. 141.

¹¹ L. Cian, *System zapobiegawczy św. Jana Bosko i jego charakterystyka*, Warszawa 2001, s. 39.

pasji i zainteresowań uczniów. Ujęcie personalistyczne zwraca uwagę, że proces ten powinien odbywać się w autentycznym oraz otwartym dialogu pomiędzy wychowawcą i wychowankiem, a w konsekwencji prowadzić do wydobywania tego, co najlepsze, z wnętrza osoby¹².

Warunki, w których działał św. Jan Bosko, były w dziedzinie edukacji zdecydowanie odmienne od dzisiejszych. Większość chłopców przychodzących na Valdocco nie posiadała podstawowej edukacji, dlatego turyński wychowawca organizował kursy wieczorowe w dni świąteczne, a na późniejszym etapie działalności także regularne szkoły elementarne. Ponadto tworzył warsztaty, w których młodzież mogła nauczyć się zawodu. Jednak poza tą formalną nauką wszyscy młodzi ludzie w oratorium prowadzonym przez księdza Bosko mogli rozwijać się intelektualnie. Oprócz przekazywania wiedzy i umiejętności starano się nauczyć wychowanków posługiwania się rozumem, poszukiwania prawdy poprzez poznanie intelektualne oraz świadomego dokonywania wyborów, co związane było z wyposażeniem podopiecznych w narzędzia do interpretacji zdobywanych treści¹³.

Obecny system oświatowy w Polsce i obowiązek szkolny powodują, że nie ma konieczności organizowania regularnych szkół w ramach oratoriów, jednak idea szkoły i wiążąca się z nią zasada rozumności powinny pozostać cechą charakterystyczną każdego oratorium salezjańskiego. Należy uznać i respektować rozumność jako konstytutywny wymiar osobowości człowieka. Owa rozumność odnosić się powinna zarówno do kształtowania umiejętności wśród podopiecznych, jak i do całokształtu oddziaływań wychowawczych. Uwzględniać należy fazy rozwoju intelektualnego, które przechodzą od wiedzy do mądrości. Dlatego, oprócz przekazywania wiedzy i określonych treści, niezbędne jest wyposażenie wychowanków w narzędzia potrzebne do porządkowania i interpretowania uzyskanych informacji. Aspekt szkoły w oratorium ma prowadzić wychowanka do tego, aby stał się człowiekiem rozumnym, poszukującym prawdy i świadomym otaczającego go świata, a ponadto posiadającym własny światopogląd i hierarchię wartości. Ostatecznie wychowanie w oratorium prowadzić powinno do inteligencji praktycznej, czyli mądrości¹⁴.

1.3 Oratorium jako podwórko, gdzie spotykają się przyjaciele

Podwórko postrzegane jako rzeczywistość spotkań przyjaciół i radosnego spędzania czasu może być utożsamiane z grupą rówieśniczą. Jest to środowisko

¹² Zob. T. Bilicki, *Dziecko i wychowanie w pedagogii Jana Pawła II. Na podstawie jego encyklik, adhortacji, wybranych listów i przemówień*, Kraków 2005, s. 80–81; zob. J. Radziejewicz, *Środowisko społeczno-wychowawcze szkoły*, w: *Pedagogika społeczna*, red. T. Plich, I. Leparczyk, Warszawa 2003, s. 187–194.

¹³ Zob. J. Marszałek, *Personalizm i pedagogia prewencyjna ks. Jana Bosko*, Kraków 2010, s. 473–475.

¹⁴ Zob. J. Marszałek, *Oratorium – profilaktycznym środowiskiem pedagogicznym...*, s. 18–19.

naturalne, jednak – w odróżnieniu od rodziny – jest samodzielnie wybierane przez dzieci i młodzież. Dzięki niemu młodzież uczy się nawiązywać i utrzymywać relacje międzysobowe oraz – przez kontakt z innymi – odkrywać prawdę o sobie. Ponadto zadaniem grupy jest dawanie poczucia przynależności i akceptacji, które jest istotne dla prawidłowego rozwoju człowieka. Środowisko rówieśnicze pełni także funkcje socjalizacyjne, poprzez kreowanie wzorców, postaw i zachowań, przekazywanie określonych wartości i zachęcanie do podejmowania konkretnych działań oraz wchodzenia w role społeczne. Oprócz nauki współżycia społecznego i tworzenia relacji międzysobowych środowisko rówieśnicze może uczyć współdziałania oraz współzawodnictwa, a także wyrażania i obrony własnych poglądów. Niekiedy jednak prowadzi do uległości i konformizmu, gdy młody człowiek, poszukujący przynależności i akceptacji, musi rezygnować z siebie, aby przyjąć zasady dominujące w danej grupie¹⁵.

Metafora podwórka lub boiska w określaniu oratorium związana jest z dwoma aspektami. Po pierwsze, oratorium jest miejscem, które młodzi ludzie wybierają sami. Młodzież przychodzi tam z własnego wyboru i spotyka się z kolegami, aby spędzić z nimi wolny czas. Po drugie, tak jak na podwórku czy boisku, dużo czasu w oratorium poświęca się na rekreację, gry i zabawy. Oratorium akcentuje swój rys podwórka szczególnie podczas rekreacji, czyli czasu poświęconego na grupowe lub indywidualne gry i zabawy. Ich formy i przebieg mogą być bardzo różnorodne. Konieczne jest, aby dawały one możliwość swobodnego ruchu, wyrażania własnej, młodzieńczej energii oraz prowadziły do właściwego rozwoju fizycznego¹⁶.

Ksiądz Bosko opisał, na czym powinien polegać czas rekreacji: „[...] wychowankom niech się zostawia dużo swobody, by mogli biegać, skakać, hałasować do woli. Gimnastyka, muzyka, deklamacje, teatr, przechadzki są najskuteczniejszym środkiem do osiągnięcia karności, zachowania moralności i zdrowia. Należy tylko uważać, żeby przedmiot rozrywki, osoby biorące w niej udział i rozmowy, jakie jej towarzyszą, były nienaganne. Mawiał wielki przyjaciel młodzieży, św. Filip Nereusz: «róbcie wszystko, co chcecie, mnie wystarczy, żebyście nie grzeszyli»¹⁷. Wszystko to powinno zawsze odbywać się pod czujnym okiem animatora i być zaplanowane, jak każde inne działania w oratorium, aby czas rekreacji mógł być również czasem oddziaływania wychowawczego. Dobrze zorganizowana rekreacja, oprócz radosnego spotkania z rówieśnikami, daje możliwość aktywności, ekspresji, a nawet twórczości. W tym czasie młodzież może się poznać, pomagać sobie wzajemnie, uczyć się zasad *fair play*, a także odkrywać własne talenty. Odpowiednio zaplanowana i zorganizowana rekreacja może być także dobrą formą

¹⁵ T. Plich, *Grupa rówieśnicza jako środowisko wychowawcze*, w: *Pedagogika społeczna...*, s. 174–186.

¹⁶ Zob. J. Marszałek, *Juwenagogia boiska w oratorium*, „Biuletyn Salezjański Nostra” t. L, nr 379–380, 1995, s. 66.

¹⁷ *Konstytucje Towarzystwa św. Franciszka Salezego...*, s. 427.

świętowania i wspólnego celebrowania ważnych wydarzeń w sposób właściwy dla młodzieży¹⁸.

Jak zaznaczono wyżej, oratorium jest środowiskiem rówieśniczym organizowanym i kierowanym przez wychowawców i animatorów, dlatego czas rekreacji przynosi dodatkowe możliwości oddziaływania wychowawczego. Można w ten sposób poznać swoich podopiecznych i nawiązać z nimi autentyczne, spontaniczne i głębokie relacje, gdyż sprzyja temu atmosfera pozbawiona zbędnego formalizmu i dystansu. Doświadczenia zaufania i przyjaźni są często przenoszone poza rekreację i funkcjonują także w pozostałych okolicznościach¹⁹.

Zarówno założenia, jak i praktyka wychowawcza w duchu salezjańskim wskazują, że oratorium powinno pełnić funkcje środowiska rówieśniczego, gdyż jest to miejsce dobrowolnie wybierane przez młodzież, która spotykając się z kolegami i koleżankami, ma poczucie przynależności i akceptacji oraz spędza swój wolny czas na rekreacji. Może zatem zostać nazwane „podwórkiem”, na którym spotykają się przyjaciele i żyje się radośnie.

1.4 Oratorium jako parafia, która ewangelizuje

Oratorium, spełniając funkcję parafii, miało za zadanie wychowywać w wierze, ewangelizować, katechizować i umożliwiać przystępowanie do sakramentów. Był to zawsze nadrzędny cel działalności księdza Bosko, który dawał swoim podopiecznym możliwość poznawania Boga i religii katolickiej, wypełniania obowiązków religijnych, obchodzenia świąt i uroczystości, a przede wszystkim indywidualnej formacji oraz rozwoju duchowego i moralnego. Oratorium było wspólnotą ludzi wierzących, która umożliwiała poszukującym znalezienie swojego miejsca w Kościele²⁰.

Głównym zadaniem Kościoła, a więc także parafii, czyli miejsca jego urzeczywistniania, jest pośrednictwo zbawcze. Jednak parafia spełnia także funkcje dodatkowe, wśród których jest funkcja charytatywna, która uczy wrażliwości i współczucia względem drugiego człowieka, a także postawy bezinteresownej pomocy. Ponadto parafia poprzez działalność kulturalno-oświatową pomaga rozwijać wiedzę, kształtować zainteresowania oraz przekazywać wartości kulturowe i estetyczne. Funkcjonowanie rozmaitych grup i stowarzyszeń w parafii daje możliwość współuczestnictwa i optymalnego rozwoju, a także socjalizacji. Wspólne przeżywanie liturgii uczy postawy dziękczynienia i dialogu oraz wychowuje do

¹⁸ Zob. S. Kulpaczyński, *W poszukiwaniu proporcji pomiędzy oratorium a rekreatorium*, w: *Ksiądz Bosko i jego system wychowawczy*, red. J. Niewęglowski, Warszawa 2000, s. 155–156.

¹⁹ Zob. J. Niewęglowski, *Sport i rekreacja w systemie prewencyjnym św. Jana Bosko*, „Cywilizacja”, t. 29, 2009, s. 226–228.

²⁰ Zob. Z. Brzęk, *Ksiądz Bosko i oratorium*, „Biuletyn Salezjański Nostra” t. XLVI, nr 323, 1991, s. 10–15; zob. T. Kwaśniewska, *Środowiska wychowawcze*, w: *Wychowanie chrześcijańskie w duchu św. Jana Bosko...*, s. 132–133.

uczestniczenia w życiu wspólnotowym²¹. Wszystkie te elementy miały swoje odzwierciedlenie w działalności Oratorium na Valdocco i powinny być obecne także we współczesnych oratoriach.

Metafora oratorium jako parafii urzeczywistnia się poprzez rozbudzanie miłości do Boga, przystępowanie do sakramentów, nabożeństwo do Maryi Wspomożycielki, a także uczenie szacunku do rzeczy świętych i przybliżanie wszystkiego, co prowadzi do prawdziwej pobożności. Pobożność młodzieży salezjańskiej powinna być „prosta, solidna i prawdziwa, wypływająca z serca pełnego pokoju, radości i miłości do Boga i ludzi. Nie jest to pobożność objawiająca się wzniosłymi formułami czy pustymi gestami, ale skłaniająca do wypełniania własnych obowiązków, ćwiczenia się w dobrym i poprawy błędów”²². Liturgia sprawowana w oratorium powinna być dobrze przygotowana i prowadzona z aktywnym zaangażowaniem młodzieży. Ponadto dbać należy o poznawanie i rozumienie obrzędów oraz ceremonii liturgicznych, aby młodzież mogła świadomie w nich uczestniczyć²³.

„Nauka religii w oratorium winna stać się dla chłopca jakby gimnastyką ducha, która by go przygotowywała do życia i umacniała jego serce w miłości Bożej i bliźniego”²⁴. Wyjątkową formą salezjańskiego wychowania w wierze są tak zwane „słówka na dobranoc”²⁵, czyli opowieści mające na celu pouczenie w dziedzinie wiary, obyczajowości i moralności, które charakteryzowały się zawsze aktualnością i dawały możliwość natychmiastowego zastosowania w życiu. Turyński wychowawca zwracał również uwagę na otoczenie, które może pomagać w kształtowaniu pobożności wśród młodych ludzi. Dlatego powinno być ono przyjazne i zawierać elementy chrześcijańskie, na przykład napisy o charakterze religijnym.

W ramach Oratorium na Valdocco funkcjonowały towarzystwa religijne, które dziś przyrównać można do grup i wspólnot religijnych. W nich toczyło się życie wspólnotowe, a także przekazywana była wiedza i pogłębiana duchowość. Takie grupy, oprócz pielęgnowania pobożności, miały na celu indywidualną formację, rozeznawanie powołania, a także podejmowanie działalności apostołskiej. Formacja poprzez małe grupy przynosiła szczególne efekty w integrowaniu wyznawanej wiary i życia codziennego²⁶.

²¹ Zob. A. Potocki, *Parafia – podmiotem i miejscem katechezy*, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne”, t. V, nr 2 (9), 2006, s. 122; zob. IP 15.

²² D. Sys, *W trosce o wychowanie i integralny rozwój. Oratoria salezjańskie w Polsce*, Warszawa 2015, s. 88.

²³ Zob. S. Kulpaczyński, *Oratorium środowiskiem wychowawczym i katechetycznym*, w: *Wychowanie chrześcijańskie w duchu św. Jana Bosko...*, s. 73–74; zob. K. Misiaszek, *Młodzież w centrum wychowawczej troski salezjanów*, „Seminare. Poszukiwania naukowe” t. 12, 1996, s. 204.

²⁴ L. Rupała, *Oratorium salezjańskie w duchu św. Jana Bosko*, b.m.w. 1961, [Biblioteka WSTS w Krakowie], s. 45.

²⁵ Ksiądz Bosko wykorzystywał wieczorną porę, ponieważ twierdził, że chłopcy, zasypiając, będą mogli przemyśleć usłyszane słowa i zacząć nimi żyć już od następnego poranka.

²⁶ Zob. J. Marszałek, *Personalizm i pedagogia prewencyjna ks. Jana Bosko...*, s. 471; zob. L. Rupała, *Oratorium salezjańskie w duchu św. Jana Bosko...*, s. 47–48.

Badacze wskazują, że odpowiednim stylem głoszenia Dobrej Nowiny w oratoriach jest styl „misjonarski”, który charakteryzuje się rozpoczynaniem od podstawowych prawd odkrywanych ciągle na nowo i stopniowym dochodzeniem do ostatecznych. Posiada ponadto następujące cechy: centralne miejsce Jezusa Chrystusa; otwarcie na młodych ludzi, których wiara i moralność są zaniedbane; poszukiwanie młodzieży wrażliwej, która jednak nie wykazuje zainteresowania sprawami religii oraz potrzeba wyjścia poza oratorium, aby dotrzeć do tych, którzy sami nie przychodzą. Istotne w tym stylu jest poszukiwanie i stosowanie różnych form głoszenia, zwłaszcza początkowego. Jednak najważniejsze jest zawsze świadectwo życia, polegające na towarzyszeniu młodemu człowiekowi, które odbywa się w różny sposób: przez liturgię, spotkanie, celebrację, rozmowę, a także zabawę i rekreację. Wszystkie działania ewangelizacyjne powinny być zaplanowane, związane z rokiem liturgicznym i osadzone w kulturze²⁷.

Zaprezentowana analiza potwierdziła, że oratorium salezjańskie posiada coś z domu, coś ze szkoły, coś z podwórka i coś z parafii. Nie pretenduje do bycia żadnym z tych środowisk, ale troszcząc się o integralny rozwój swoich podopiecznych, spełnia część funkcji tych podstawowych środowisk wychowawczych. Przez to staje się miejscem wartościowym dla młodych ludzi. Należy zaznaczyć, że „dzisiejsza młodzież ma do dyspozycji najróżniejsze rozrywki, zajęcia, gry i zabawy, bez przychodzenia do oratorium, ma także możliwość uczęszczania do klubów sportowych prezentujących wysoki poziom. Zatem młodzież, która przychodzi do oratoriów, pragnie czegoś więcej niż rozrywki, potrzebuje formacji życia chrześcijańskiego. Zadaniem kierowników i wychowawców jest ukazywanie życia prawdziwie chrześcijańskiego oraz dawanie możliwości rozwoju duchowego i moralnego, aż do osiągnięcia świętości w każdym wieku”²⁸.

2. PREZENTACJA PRZEPROWADZONYCH BADAŃ EMPIRYCZNYCH

Weryfikacja zastosowania idei oratorium w aktualnej praktyce wychowawczej zrealizowana została jako część badań empirycznych, których celem była analiza działalności oratoriów salezjańskich pod kątem stosowania systemu prewencyjnego. Zakres badań obejmował wewnętrzną strukturę organizacyjną, ofertę skierowaną do młodzieży oraz rodzaj i zakres współpracy z innymi instytucjami. Problem badawczy koncentrował się wokół pytania: w jaki sposób i w jakim zakresie system prewencyjny jest stosowany w oratoriach w Polsce? Źródłem danych wykorzystywanych w prezentowanym badaniu były działalności oratoriów uzyskane podczas wywiadów z kierownikami tych dzieł. Był to „wywiad swobodny”²⁹,

²⁷ Por. J. Vecchi, *Salezjańskie oratorium księdza Bosko...*, s. 31–33.

²⁸ D. Sys, *W trosce o wychowanie i integralny rozwój...*, s. 92.

²⁹ W zależności od szkoły metodologicznej nazywany bywa wywiadem jakościowym, pogłębionym, niestrukturyzowanym lub swobodnym.

oparty o ogólne dyrektywy i dyspozycje związane z badanymi obszarami. W wyniku konsultacji przeprowadzonych z przełożonymi zakonnymi polskimi inspektoriami Zgromadzenia Córek Maryi Wspomożycielki oraz Towarzystwa św. Franciszka Salezego, a także z osobami odpowiedzialnymi za duszpasterstwo młodzieżowe w poszczególnych inspektoriami ustalono, że aktualnie funkcjonuje siedemdziesiąt oratoriów salezjańskich w Polsce, działających w ramach sześciu inspektorii. Szczegółowe dane przedstawia tabela nr 1.

	Prowadzone przez księży salezjanów	Prowadzone przez siostry salezjanki
Inspektoria Wrocławska	20	6
Inspektoria Warszawska	18	2
Inspektoria Pilska	13	x
Inspektoria Krakowska	11	x
Razem	62	8

Tab. 1. *Ilość oratoriów w poszczególnych inspektoriami*

W niniejszym badaniu zastosowano zróżnicowany wybór, uwzględniając wskaźniki niezależne, w postaci organu prowadzącego (księży lub siostr) oraz wielkości miejscowości (wieś oraz małe, średnie, duże miasto). Respondentów wybrano w taki sposób, aby w badanych oratoriach znaleźli się reprezentanci każdej z przedstawionych kategorii. Prezentowane działania pozwoliły na wyłonienie zakładanej próby badawczej. Ostatecznie jej wybór zweryfikowany został przez dostępność, gdyż próbę zrealizowaną stanowiły te oratoria, których kierownicy pozytywnie odpowiedzieli na kontakt i zgodzili się na przeprowadzenie badania. Wywiady z kierownikami wybranych oratoriów odbyły się w terminie od września 2014 do maja 2015. Przeprowadzono czternaście wywiadów z kierownikami oratoriów, wśród których było jedenastu księży i trzy siostry, uzyskując z nich kilka godzin nagrań audio. Materiał dźwiękowy został poddany transkrypcji i opracowany przy pomocy programu komputerowego wspomagającego analizę danych jakościowych MAXQDA. Tekstowy materiał empiryczny został poddany kategoryzacji i kodowaniu.

Materiał empiryczny pochodzący z wywiadów został przeanalizowany z zastosowaniem klucza czterech metafor opisujących ideę oratorium, ponieważ, jak wskazano w pierwszej części artykułu, każde z oratoriów powinno mieć coś z domu, szkoły, podwórka i parafii. Przed opisem poszczególnych obszarów należy zwrócić uwagę, że niemal w każdym z przeprowadzonych wywiadów odnaleziono fragmenty wypowiedzi świadczące o tym, że badane placówki realizują czterowymiarową ideę oratorium. Niektórzy z badanych wskazywali wprost, że ich oratorium to „miejsce przyjazne, oparte na czterech filarach: dom, szkoła, kościół,

podwórko” (K8)³⁰. Analiza oferty oratoriów wykazała, że część z nich posiada plan dnia składający się z czterech modułów, z których każdy jest realizacją jednej z metafor. Inne placówki, choć nie mają ułożonego w ten sposób programu zajęć, organizują poszczególne działania tak, aby uwzględniały wszystkie wymiary.

Obszerność i szczegółowość wypowiedzi dotyczących poszczególnych metafor wskazują na to, że niektóre z oratoriów skupione są szczególnie na realizacji jednego lub części założeń. Zauważyć można w niektórych placówkach tendencje do organizowania oratoriów ściśle rekreacyjnych. W takich miejscach akcent położony jest na gry i zabawy, szczególnie indywidualne: ping-pong, bilard, gry planszowe. Takie oratorium jawi się jako miejsce, którego zadaniem jest darmowe udostępnianie sprzętu sportowego dzieciom i młodzieży oraz nadzór nad jego prawidłowym użytkowaniem. To redukcjonistyczne podejście nie realizuje właściwej idei oratorium jako dzieła podejmującego integralne wychowanie dzieci i młodzieży.

Pierwszy filar mówi o tym, że oratorium ma być jak dom. Największym świadectwem potwierdzającym realizację tego założenia są przytaczane przez kierowników słowa lub sytuacje związane z oratorianami, którzy traktują oratorium jak swój drugi dom. Najbardziej wyrazisty obraz takiej rzeczywistości ukazuje następująca wypowiedź: „[...] są stałe dzieci też, które przychodzą codziennie z plecakami po szkole i siedzą do 20, bo rodzice zapomnieli po nie przyjść. A są takie, co przychodzą i nie chcą wyjść, nie chcą do domu” (K12). Inna wypowiedź również wskazuje na to, że oratorium może być w pewnym sensie dla młodego człowieka domem, gdyż oprócz tego, że spędza tam dużą ilość czasu, to jest wśród bliskich mu osób i może czuć się bezpiecznie, z dala od problemów: „[oratorium] jest miejscem spotkań, dla niektórych – drugi dom. Bo do południa są w szkole, potem u nas, a do domu wracają spać czy na kolację. To miejsce, gdzie mogą odebrać się od problemów domowych i spotkać się z kolegami i koleżankami” (K14).

W niektórych wywiadach pojawiły się opisy specjalnych działań podejmowanych w oratorium w celu budowania i wzmocnienia rodzinnej atmosfery. Jednym z przykładów jest określony obrzęd przywitania, który realizowany jest w kilku badanych oratoriach: „[...] zaczynamy od domu, najpierw przypomnienie, że jesteśmy dla siebie ważni, jesteśmy nawet rodziną. Dom to relacje, spotkania, najpierw zabawa wspólna razem. Później wstęp, przywitanie, że ktoś na nich czeka, ktoś się dla nich przygotował, żeby zbudować klimat” (S2). W kilku innych oratoriach wymiar domu akcentowany jest na zakończenie zajęć, gdyż realizowane wtedy działania sprzyjają budowaniu relacji i umocnieniu więzi: „[...] po tych kółkach mamy światelko, czyli dzielenie się, co było w oratorium, co trzeba zmienić, komu podziękować czy przeprosić. Pokazujemy, że oratorium też jest domem, że nawiązujemy relacje” (K13).

³⁰ Na potrzeby niniejszej analizy wywiady z kierownikami oratoriów oznaczono kodami, nadając im kolejne numery oraz literę K, oznaczającą oratoria prowadzone przez księży salezjanów, i literę S, oznaczającą oratoria prowadzone przez siostry salezjanki.

W analizowanych wywiadach znalazło się wiele wypowiedzi pośrednio świadczących o tym, że oratorium posiada rysy charakterystyczne środowiska domowego. Jest miejscem, gdzie młody człowiek jest bezpieczny i dobrze spędza czas: „[...] wiele można się tu nauczyć i dobrze spędzić czas. Żeby nie włóczyć się czy siedzieć przy komputerze. Ale miło spędzić czas z przyjaciółmi” (K11); „[...] dzieciaki, które nie mają gdzie spędzić popołudnia, tu mogą przyjść, pobawić się, uzyskać pomoc w nauce, bezpiecznie spędzić czas” (K10). Ponadto, tak jak w domu, młodzi ludzie w oratorium mogą rozmawiać, nawiązywać relacje i dzielić się radością oraz problemami, gdyż oratorium jest „miejscem, do którego młodzież chętnie przyjdzie porozmawiać” (K7) oraz „wspólnotą, tych którzy chcą być razem i przebywać, wspólnotą młodych ludzi, którzy poszukują czegoś w życiu” (K5).

Dom – to miejsce, gdzie młodzi ludzie dobrze się czują, są akceptowani i przyjmowani. Okazują to we właściwy dla swojego wieku sposób, na co zwrócili uwagę badani kierownicy, twierdząc, że „[...] dobrze się u nas czują, skoro łobuzują” (K4). W domu młody człowiek może być swobodny i okazywać swoją młodzieńczą energię. Sposób prowadzenia zajęć oraz forma, w jakiej młodzież w nich uczestniczy, pokazują, że podobnie jest w oratorium: „[...] rozmawiamy, oglądamy filmy, gramy w różne gry, wygłupiamy się, gramy na instrumentach” (S9); „[...] przede wszystkim przychodzą też oni [młodzież], oni tam robią głównie szum. Idą na bilard, idą tu, tam [...]. Rozmawiają, zapoznają, przyprowadzą inne osoby” (K3).

Z domem wiążą się również zadania i obowiązki, które dają poczucie odpowiedzialności, aktywnego uczestnictwa i bycia współtwórcą tej rzeczywistości. Badania wykazały, że w oratoriach często powierza się młodym ludziom określone obowiązki i role do spełnienia. Dotyczy to szczególnie animatorów, którzy otrzymują konkretne zadania, najczęściej związane z animacją podczas zajęć z dziećmi: „[...] oni [młodzież], te wszystkie bloki tematyczne prowadzą, bawią się z dziećmi” (K6); „[...] mają zadania, czyli asystencję, obsługiwanie gier, dzieci, np. animator podchodzi, jeśli dziecko samo siedzi. Podchodzi i pyta: co chciałbyś robić” (K8). W niektórych oratoriach zakres odpowiedzialności jest znacznie szerszy: „[...] u nas, jak zbliża się jakaś akcja, są te piątkowe spotkania, ustalamy: ty będziesz odpowiedzialny za identyfikatory, ty za to, a ty za to. I się przy każdej akcji zmienia tę odpowiedzialność. Oni we wszystkim mają umieć współpracować z drugim, żeby zrobić program na półkolonie, i muszą współpracować z komputerem, żeby umieć zrobić identyfikatory” (K3).

W kontekście sytuacji rodzinnej współczesnej polskiej młodzieży i jej relacji z najbliższymi wymiar domu i rodzinnej atmosfery w oratorium wydaje się bardzo istotny. Analiza środowiska życia młodzieży³¹ wskazała, że prawie jedna czwarta

³¹ Zob. M. Grabowska, J. Kalka (red.), *Młodzież 2013*, Warszawa 2014, s. 100–110; B. Walczak, *Dziecko, rodzina i szkoła wobec migracji rodzicielskich. Raport z badań*, Warszawa 2014, s. 17; S. Trusz, R. Kwiecińska, *Edukacyjne i społeczno-emocjonalne konsekwencje zjawiska eurosieroctwa*, „Kultura i Edukacja”, t. 87, nr 1, 2012, s. 110–120; K. Pawlina, *Młodzież szkolna o swoich problemach*, Warszawa 2010, s. 15–21.

młodych ludzi w Polsce wychowuje się w niepełnych rodzinach, a jedna piąta dotknięta jest problemem eurosieroctwa, czyli doznaje rozłąki z jednym lub dwójkiem rodziców przez dłuższy czas. Ponadto tylko część młodzieży żyje w dobrych relacjach ze swoimi rodzicami, którzy nie zawsze są dla nich osobami, do których mogą zwrócić się w trudnych chwilach. Według deklaracji, na wsparcie ojców może liczyć jedynie co trzeci młody Polak, a rozmowy z rodzicami o sprawach osobistych nie są częste. Wszystkie te braki i problemy dotyczą, w różnym stopniu, młodzieży żyjącej w środowiskach oddziaływania oratoriów, dlatego istotne są działania, które zaspokajają potrzeby miłości, opieki i bezpieczeństwa.

Powyższa analiza wskazuje, że podobnie jak Oratorium na Valdocco, prowadzone przez św. Jana Bosko, polskie oratoria salezjańskie nazywane są przez młodych ludzi drugim domem. Są to miejsca, w których panuje przyjaźń, życzliwość i serdeczność oraz zainteresowanie sprawami młodzieży. Podejmowanie odpowiedzialności za określone zadania i obowiązki w oratorium pozwala młodym poczuć się jak u siebie. Młody człowiek, potrzebujący zaspokojenia podstawowych potrzeb, nie zawsze może liczyć na wsparcie rodziny, dlatego poszukuje go poza domem. Oratoria salezjańskie odpowiadają na te potrzeby młodzieży, wprowadzając rodzinną atmosferę podczas swoich zajęć, stwarzając możliwość nawiązywania głębokich relacji oraz dając poczucie bezpieczeństwa i akceptacji. Istotne jest to, że młodzież po prostu lubi przychodzić do oratorium i tam przebywać, gdyż jest to miejsce, w którym czuje się bezpiecznie i może dobrze spędzić czas. Oratorium jest środowiskiem, w którym niejednokrotnie dokonuje się inicjacja w życie religijne. Rodzinna atmosfera panująca w tych placówkach ułatwia budowanie wspólnoty i tworzy relacje sprzyjające przekazywaniu wartości i postaw oraz kształtowaniu osobowości. Oratorium, mając cechy domu, który przyciąga, jest wsparciem dla rodziców i rodziny w spełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej.

Jak wykazano w części teoretycznej, dzisiejsze oratoria w Polsce nie mają na celu prowadzenia regularnej nauki szkolnej, gdyż istnieje powszechny obowiązek szkolny. Jednak oratoria powinny mieć coś ze szkoły, czyli przekazywać wiedzę, uczyć, poszerzać horyzonty, pomagać w odkrywaniu i rozwijaniu talentów, a ostatecznie prowadzić do mądrości. W badanych oratoriach zauważyć można przede wszystkim dwie formy realizacji tej cechy: pomoc w nauce szkolnej oraz organizowanie zajęć tematycznych.

Prawie wszystkie oratoria codzienne organizują pomoc w odrabianiu zadań domowych, nadrabianiu zaległości, przygotowaniu do sprawdzianów, a także ko-repetycje z różnych przedmiotów. Najczęściej przeznaczony jest na to określony czas w ramach planu dnia. Nie odbywają się wtedy żadne inne zajęcia grupowe czy indywidualne. W każdym z badanych oratoriów prowadzone są tematyczne zajęcia grupowe, szczególnie muzyczne, plastyczne, sportowe, taneczne, teatralne, językowe. Czasami organizowane są warsztaty kulinarne, podróżnicze, filmowe, modelarskie, komputerowe oraz przyrodnicze. Takie zajęcia prowadzą

także oratoria świąteczne, które ze względu na specyfikę spotkań nie organizują regularnej pomocy w nauce szkolnej. Często stosowana warsztatowa forma pracy sprzyja nabywaniu nowej wiedzy i umiejętności praktycznych. Młodzi ludzie uczęszczający do oratoriów mogą poszerzać swoje horyzonty również poprzez spotkania z ciekawymi ludźmi, które w niektórych placówkach organizowane są regularnie. Czasami wymiar szkoły w pracy oratorium jest jednym z głównych założeń i podstaw działalności, o czym świadczy wypowiedź osoby badanej: „[...] mamy zasadę, że [na każdym spotkaniu] dzieci muszą się czegoś nauczyć” (S2).

Walory edukacyjne można zauważyć także w formacji animatorów, obejmującej szkolenia i warsztaty. Osoby przechodzące ścieżkę przygotowań do objęcia funkcji animatora zdobywają teoretyczną i praktyczną wiedzę dotyczącą opieki nad dziećmi, ich rozwoju, a także organizacji czasu wolnego. Niejednokrotnie wymaga to otwarcia na nową wiedzę oraz własnej nauki: „[...] co roku muszą zdać egzamin, mają swoje dyżury i obowiązki, a także co sobotę czy co drugą – szkolenia” (K12). Ponadto każdy zwyczajny dzień pracy animatora w oratorium może przynieść naukę nowych rzeczy, gdyż – jak zauważył jeden z kierowników – „[...] wychowawcy tutaj nasi czy animatorzy czasem sami się uczą, albo są specjalistami od wszystkiego” (K11).

Na znaczenie wymiaru szkolnego w polskich oratoriach wpływają dodatkowe dwa argumenty. Po pierwsze, adresatami tych dzieł są w dużej mierze osoby pochodzące z rodzin niewydolnych, dysfunkcyjnych lub patologicznych, co niemal w każdym przypadku skutkuje problemami z nauką i doświadczaniem trudności szkolnych. Po drugie, badania młodzieży wykazały, że blisko połowa uczniów odczuwa stres związany ze szkołą, a tylko jedna piąta ma poczucie satysfakcji. Szkoła jest też najczęściej wymieniana jako rzeczywistość, która jest dla młodzieży najbardziej w życiu uciążliwa i dokuczliwa³².

Oratoria salezjańskie odpowiadają na związane z nauką problemy swoich podopiecznych poprzez organizowanie regularnej pomocy w odrabianiu lekcji, a także prowadzenie darmowych korepetycji z różnych przedmiotów. Zdobywanie wiedzy w oratoriach odbywa się również poprzez zajęcia tematyczne, które poszerzają horyzonty i pomagają w odkrywaniu predyspozycji i talentów. Formy zajęć organizowanych w tych placówkach są bardzo różnorodne. Szczególnie często wykorzystywane są te oparte na interakcji z uczestnikami oraz aktywnym zaangażowaniu młodzieży. Ponadto osoby, które są animatorami, mogą zdobyć wiedzę i umiejętności związane z animacją czasu wolnego, organizacją wydarzeń oraz pracą z dziećmi. Narzędzia do porządkowania i interpretowania pozyskiwanych treści przekazywane są przez młodzież w procesie formacji ogólnoludzkiej, która prowadzona jest w większości oratoriów. Oratoria salezjańskie posiadają zatem wymiar szkoły, która uczy, jak żyć.

³² Zob. M. Grabowska, J. Kalka (red.), *Młodzież 2013...*, s. 30–49; K. Pawlina, *Młodzież szkolna o swoich problemach...*, s. 45–51.

Współczesne oratoria przywiązują również wiele wagi do zabawy i rekreacji na wzór Oratorium na Valdocco. Każde z nich organizuje grupowe i indywidualne zajęcia rekreacyjne. Przykładowe wspólne formy spędzania wolnego czasu w oratorium przedstawia następująca wypowiedź: „[...] w zależności od potrzeb, idziemy na sałę: więc koszykówka, siatkówka, idziemy na basen, wspólnie gotujemy, mamy też wieczór filmowy czy dyskoteki” (K13). Często organizowane są zajęcia z tańcami integracyjnymi oraz zabawami i grami, mającymi na celu lepszą integrację grupy. Oratorianie regularnie wychodzą na boisko lub do parku pod opieką swoich wychowawców i animatorów. Czasem ma miejsce sytuacja odwrotna, gdy animatorzy idą do miejsc, gdzie są młodzi ludzie, aby z nimi porozmawiać i zaprosić do oratorium: „[...] robi się cieplej, dzieci jest mniej, więc staramy się do nich wychodzić, idziemy na boiska” (K12).

Oratoria dysponują różnorodnym sprzętem sportowym, przy użyciu którego organizowane są zajęcia sportowo-rekreacyjne w oratorium, na sali sportowej lub na boisku. Ponadto większość placówek posiada różne urządzenia do gier i zabaw indywidualnych: ping-pong, bilard, cymbergaj, piłkarzyki, gry planszowe, gry komputerowe. Sprzęty te wykorzystywane są także do organizowania wspólnych zajęć, na przykład turniejów dla uczestników oratorium. W niektórych placówkach prowadzone są regularne treningi gier zespołowych lub indywidualnych z trenerami. Najczęściej odbywa się to we współpracy z organizacją SALOS³³. Ponadto jedno z oratoriów organizuje wspólne wyjścia w góry: „Strefa górnołotnych – wyjścia w góry. Rzucam hasło, co rusza i wtedy to się dzieje” (S2). Kierownicy zaznaczają, że czas na rekreację jest bardzo ważny w programie oratorium, dlatego najczęściej jest on zaplanowany i prowadzony przez animatorów zgodnie z zasadą asystencji.

W niektórych oratoriach zajęcia rekreacyjne nie są zorganizowane, o czym świadczy następująca wypowiedź: „[...] oni przychodzą na boisko, to jest tak zorganizowane, że po lekcjach oni przychodzą, boisko jest otwierane i oni na tym boisku są. Można powiedzieć, że to też jest oratorium” (K3). Nie ma w tym przypadku zorganizowanych zajęć, ale młodzież przebywa na terenie oratorium. Podsumowaniem części rekreacyjnej w oratoriach codziennych może być stwierdzenie jednego z respondentów, że jest ono miejscem, „gdzie młodzi mogą spędzić popołudnia, tu mogą przyjść, pobawić się, uzyskać pomoc w nauce, bezpiecznie spędzić czas” (K10).

W oratoriach świątecznych również dużo czasu poświęca się na rekreację, jednak tutaj przeważają zorganizowane formy zajęć. Ponadto należy zwrócić uwagę, że w wielu oratoriach codziennych i świątecznych istnieją kawiarenki, które pełnią funkcję miejsca spotkań nieformalnych dla młodzieży. Duża część młodych spędza tam wiele godzin w ciągu tygodnia. Jest to przestrzeń stworzona specjalnie dla nich, gdzie mogą spędzać czas, czuć się swobodnie, spotykać ze znajomymi i budować relacje.

³³ Salezjańska Organizacja Sportowa Rzeczypospolitej Polskiej.

Analizując dostępne raporty z badań, należy stwierdzić, że polscy nastolatki swój wolny czas najczęściej spędzają przed ekranem komputera, telewizora, tabletu lub telefonu komórkowego, ograniczając tym samym uczestnictwo w innych formach spędzania czasu wolnego. Młodzież rzadko uprawia sport i podejmuje aktywność fizyczną, rzadko też wstępuje do klubów oraz stowarzyszeń rozwijających zainteresowania. Młodzi ludzie niezbyt często stają się członkami grup rówieśniczych o charakterze formalnym lub nieformalnym, gdyż taką przynależność deklaruje tylko jedna trzecia nastolatków. Mówią wprawdzie, że swój wolny czas najchętniej spędzaliby na spotkaniach z przyjaciółmi, jednak w rzeczywistości takie realne spotkania odbywają się dość rzadko³⁴. W kontekście wyżej przedstawionej sytuacji młodych ludzi realizacja działań związanych z metaforą boiska jest bardzo istotna, gdyż ogranicza ilość czasu spędzanego na korzystaniu z multimediów, oferuje aktywne formy wypoczynku oraz daje możliwość spotkań z rówieśnikami.

Podsumowując, należy stwierdzić, że oratoria salezjańskie spełniają swoją funkcję podwórka w dwóch wymiarach. Są miejscem, gdzie młodzi ludzie z własnego wyboru przychodzą spędzać swój wolny czas z rówieśnikami. Część z nich po prostu przychodzi po szkole i zostaje w oratorium do godzin wieczornych, zatem spędza w tym miejscu cały swój wolny czas. Do oratorium każdorazowo przychodzi od kilkunastu do kilkudziesięciu młodych ludzi, dlatego niewątpliwie jest to przestrzeń, w której zawierane i utrzymywane są relacje rówieśnicze. Poza tym oratorium posiada wymiar boiska, czyli jest dla młodzieży miejscem gier, zabaw i aktywności fizycznej, która przybiera różne formy. Prowadzone są tam zarówno zajęcia zorganizowane, związane z zainteresowaniami i różnymi tematami, jak i niezorganizowane, podczas których młodzież może samodzielnie decydować o formie spędzenia czasu wolnego, pozostając jednak ciągle w bezpiecznym miejscu, w którym obowiązują określone zasady.

W tym wymiarze można zwrócić uwagę na dwie niepokojące tendencje w kilku oratoriach. Jedną z nich jest zbytne przeakcentowanie wymiaru rekreacji w całości podejmowanych działań, drugą jest brak zorganizowanych zajęć rekreacyjnych w ofercie oratorium. W tym przypadku główną funkcją oratorium jest udostępnianie sprzętu sportowego oraz gier do użytku młodzieży. Takie miejsca mogłyby przyjąć nazwę rekreatorium, gdyż nie poświęcają wystarczająco dużo uwagi pozostałym wymiarom oratorium. Nie zmienia to faktu, że działalność oratoriów odpowiada na dwa najważniejsze problemy współczesnej młodzieży, związane

³⁴ Zob. I. Iwaniec, *Czas wolny młodzieży licealnej*, w: *Formy spędzania czasu wolnego*, red. M. Banach, T. W. Gierat, Kraków 2013, s. 37–38; J. Urbanek, T. Obrzut, *Animacja kulturalna w środowisku lokalnym – w kontekście czasu wolnego młodzieży*, w: *Formy spędzania czasu wolnego...*, s. 26; M. Grabowska, J. Kalka (red.), *Młodzież 2013...*, s. 135–139; M. Dragan, *Czas wolny młodzieży gimnazjalnej*, w: *Formy spędzania czasu wolnego...*, s. 24–30; B. Skowroński, *Internet i związane z nim zagrożenia w opinii gimnazjalistów i ich rodziców*, „Seminarium. Poszukiwania naukowe” t. 33, 2013, s. 227–234.

z czasem wolnym: daje możliwość spędzania tego czasu w inny sposób niż nieruchome wpatrywanie się w ekran urządzeń mobilnych i jest przestrzenią, w której można spotkać się z realnym rówieśnikiem. Uzasadnione jest zatem stwierdzenie, że oratoria salezjańskie w Polsce pełnią funkcję podwórka, na którym spotykają się przyjaciele i spędzają czas na wspólnej zabawie.

Metafora parafii związana jest z wychowaniem religijnym, ewangelizacją i katechizacją, sprawowaniem liturgii oraz udzielaniem sakramentów. Różne działania w tym obszarze podejmują prawie wszystkie badane oratoria, gdyż tylko w jednym z przeprowadzonych wywiadów nie pojawiła się żadna informacja na ten temat. Wiele oratoriów rozpoczyna lub kończy każde swoje spotkanie wspólną modlitwą. W kilku badanych placówkach organizowane są cotygodniowe lub comiesięczne wspólnotowe msze święte, a także dni skupienia dla oratorian. Młodzież często wspólnie uczestniczy w nabożeństwach dedykowanych dla nich w parafii, przy której działa oratorium. Podczas takich wyjść do kościoła oratorium zostaje zamknięte, a wszyscy zapraszani są na wspólną modlitwę. Młodzież jest niejednokrotnie zaangażowana w przygotowywanie i animację tych nabożeństw. Należy zwrócić uwagę, że żaden z kierowników nie wspomniał o istnieniu kaplicy oratoryjnej.

W ramach zajęć oratoryjnych prowadzona jest często formacja skierowana do wszystkich uczestników. Charakterystyczną formą stosowaną przez salezjanów oraz salezjanki są „słówka”, które mają na celu pouczenie młodzieży w sprawach wiary i moralności oraz kształtowanie właściwych postaw. Ponadto młodym ludziom ukazywane są sylwetki świętych, szczególnie salezjańskich. Czasami w ramach oratorium prowadzone jest przygotowanie do sakramentu bierzmowania. Formą wychowania religijnego spotykaną w oratoriach jest również wspólny śpiew pieśni religijnych, który jest stałym elementem w niektórych placówkach, a w pozostałych odbywa się okazjonalnie. Kierownicy zachęcają także młodzież do indywidualnego uczestniczenia w życiu sakramentalnym i liturgicznym w swoich parafiach. Niekiedy wspólnie przygotowują i przeżywają liturgie uroczystości oraz świąt kościelnych w parafii, przy której funkcjonuje dane oratorium.

Ilustracją działań oratorium jako parafii może być jedna z wypowiedzi kierowników: „[...] idziemy na spotkanie tematyczne, czyli to zależy od potrzeb, od świąt, czy teraz przerabiamy osoby ze Starego Testamentu, mieliśmy sakramenty – takie cykle. Żeby zajrzeć do *Katechizmu Kościoła Katolickiego*, tematy związane z wyznaniem wiary. Raz w miesiącu mamy dzień sakramentu, czyli adorację Najświętszego Sakramentu, spowiedź, Eucharystia – żeby to także wybrzmiało” (K13). Podsumowując, należy stwierdzić za jednym z kierowników, że zadaniem realizowanym przez niemal wszystkie oratoria jest „wychowywanie do sakramentów i formowanie młodych w kwestii salezjańskiej, ale i ogólnochrześcijańskiej” (K7).

Analiza badań zastanych, dotyczących systemu wartości i religijności polskiej młodzieży, wskazuje, że trzech na czterech młodych Polaków deklaruje się jako osoby wierzące w Boga, przy czym zdecydowana większość to chrześcijanie.

Jednak tylko jedna trzecia populacji młodzieży regularnie praktykuje, a drugie tyle nie wykazuje żadnej aktywności w tej dziedzinie. Bóg, wiara i życie religijne zajmują odległe pozycje w hierarchii wartości młodzieży. Wiedza dotycząca wyznawanej religii nie jest na wysokim poziomie, pomimo organizowania lekcji religii w szkole. Poglądy młodzieży w kwestiach moralnych są niejednorodne, a moralność ma charakter wybiórczy. Część zasad moralnych proponowanych przez chrześcijański system wartości jest akceptowana, a część odrzucana. Ponadto deklarowane postawy moralne są relatywne i zależą od okoliczności i warunków. Dlatego realizowana w oratorium formacja, wychowanie w wierze i wspólne praktykowanie są odpowiedzią na sytuację współczesnych młodych Polaków³⁵.

Badania własne wykazały, że kierownicy oratoriów zasadniczo znają kondycję religijno-moralną swoich podopiecznych i trafnie ją charakteryzują. Zważają, że zdecydowana większość podopiecznych to formalnie ochrzczeni katolicy, którzy jednak w dużej mierze nie praktykują regularnie. Ponadto widzą, że brakuje w rodzinach spełniania praktyk religijnych i wtajemniczenia dzieci w życie wiary. Działalność oratoriów odpowiada na te znaki czasu i – podobnie jak na Valdocco – otwiera się na wszystkich młodych, bez względu na wyznawaną przez nich religię oraz jej praktykowanie. Biorąc pod uwagę fakt, że około jedna czwarta młodych ludzi definiuje się jako niewierzący lub poszukujący, jest to szczególna wartość i atut oratorium. Należy dodać, że podczas wywiadów kilkakrotnie wskazano konkretne przykłady wpływu oratorium na rozwój duchowy osób, które przychodząc do niego po raz pierwszy, były religijnie obojętne lub poszukujące.

W oratoriach podejmuje się wiele działań mających na celu ewangelizację, katechizację, ożywienie życia liturgicznego oraz wychowanie moralne. Młodzież zapraszana jest do wspólnych modlitw i innych praktyk pobożnych oraz do przystępowania do sakramentów. W ramach oratorium prowadzone są katechezy w różnych formach, często związane z rokiem liturgicznym i przeżywanymi uroczystościami. Ponadto młodzież bardzo często może aktywnie uczestniczyć w przygotowywaniu liturgii i jej oprawy. Jednak należy zauważyć, że żaden z kierowników nie wskazał na istnienie grup pobożnościowych lub małych wspólnot religijnych w ramach oratorium, na które zwracał szczególną uwagę św. Jan Bosko. Niemniej można stwierdzić, że oratoria salezjańskie w Polsce są uzupełnieniem oferty duszpasterskiej parafii i prowadzą działalność ewangelizacyjną.

³⁵ Zob. A. Zawada, *Aspiracje życiowe młodzieży w środowisku kulturowo zróżnicowanym*, Kraków–Katowice 2013, s. 300–309; zob. R. Boguszewski i in., *Młodzież o sobie: wartości, obyczajowość, grupy odniesienia*, w: *Młodzież 2013...*, s. 112–118; zob. M. Sroczyńska, *Młodzieżowe „świętości” w oczach socjologa – wiara religijna*, w: *Duchowość religijna jako droga wewnętrznego doskonalenia współczesnego człowieka zachodniego chrześcijaństwa: konteksty antropologiczne i socjologiczne*, red. J. Baniak, Toruń 2012, s. 214–217; zob. J. Baniak, *Religia katolicka i Kościół rzymskokatolicki w opiniach polskiej młodzieży: od akceptacji do kontestacji*, Warszawa 2015; zob. J. Baniak, *Od akceptacji do kontestacji: moralność katolicka w krytycznym ujęciu i ocenie młodzieży polskiej*, Warszawa 2015.

3. WNIOSKI I POSTULATY

Analiza założeń teoretycznych idei oratorium salezjańskiego oraz empiryczna weryfikacja jej praktycznego zastosowania w aktualnie działających oratoriach prowadzonych przez Rodzinę Salezjańską w Polsce pozwalają na stwierdzenie, że jest ona z powodzeniem aplikowana poprzez realizację poczwórnej metafory oratorium jako domu, szkoły, podwórka i parafii. W trosce z jednej strony o zachowanie wierności oryginalnej koncepcji stworzonej przez św. Jana Bosko, z drugiej o ustawiczny rozwój, w odpowiedzi na aktualne wyzwania i znaki czasu można sformułować kilka postulatów związanych ze sposobem funkcjonowania współczesnych oratoriów oraz formą organizowania zajęć w ramach tych dzieł duszpastersko-wychowawczych:

- Zachowanie oraz nieustanne wzmacnianie atmosfery przyjaźni, serdeczności i życzliwości w oratoriach.
- Utrzymywanie i pogłębianie właściwych relacji wśród uczestników oratorium oraz pomiędzy wychowawcami i wychowanymi.
- Zwrócenie uwagi na podejmowanie działań służących tworzeniu rodzinnego klimatu oraz wzmacnianie poczucia przynależności i akceptacji wśród uczestników.
- Kontynuowanie zajęć mających na celu pomoc w nauce i organizowanie darmowych korepetycji z różnych przedmiotów, w ramach oferty zajęć oratorium.
- Poszerzanie oferty zajęć tematycznych, związanych z rozwijaniem zainteresowań i odkrywaniem talentów.
- Zwrócenie szczególnej uwagi na formację ogólnoludzką, która miałaby na celu wyposażenie młodzieży w narzędzia do porządkowania i interpretowania zdobytych informacji.
- Dbanie o funkcjonowanie zorganizowanych form rekreacji, zawierającej elementy aktywności fizycznej i – gdy tylko to możliwe – odbywającej się na świeżym powietrzu.
- Układanie planu zajęć w oratorium w taki sposób, aby młodzież miała również niezorganizowany czas, w którym może podejmować różne aktywności pod czujnym okiem animatorów lub wychowawców.
- Kontynuowanie zwyczaju organizowania kawiarenek, czyli miejsca spotkań młodzieży w ramach oratorium.
- Zachowanie formuły otwartości na młodych ludzi, którzy określają się jako niewierzący, poszukujący lub niepraktykujący.
- Zwrócenie uwagi na odpowiednie formy głoszenia Dobrej Nowiny w stylu misjonarskim oraz dawanie możliwości wspólnego praktykowania i aktywnego uczestnictwa w liturgii.
- Pielęgnowanie i kontynuowanie salezjańskiej tradycji „słówek na dobranoc” w stylu św. Jana Bosko.
- Zachowanie odpowiednich proporcji pomiędzy poszczególnymi wymiarami oratorium, aby żaden z nich nie zdominował działalności placówki.

**THE PRACTICAL DIMENSION
OF THE ORATORIO IN THE EDUCATIONAL WORK
OF THE SALESIAN FAMILY IN POLAND**

Summary

The article contains a theoretical study of the idea of the Salesian Oratory based on the quadruple metaphor of oratory as home, school, parish and backyard and empirical verification of its actual application in the educational practice of Salesians Sisters and Salesians Priests in Poland. The result of the analyses are the applications and proposals aimed at pastoral care of fidelity to the original upbringing style of Saint John Bosco, attempt to answer the signs of the times and adapting pastoral and educational activities to the needs of today's youth.

Słowa kluczowe: oratorium, św. Jan Bosko, salezjanie, salezjanki, wychowanie, środowiska wychowawcze, dom, szkoła, rodzina, parafia

Key words: oratory, st. John Bosco, Salesian, education, educational environment, home, school, family, parish

BIBLIOGRAFIA

- Baniak J., *Od akceptacji do kontestacji: moralność katolicka w krytycznym ujęciu i ocenie młodzieży polskiej*, Warszawa 2015.
- Baniak J., *Religia katolicka i Kościół rzymskokatolicki w opiniach polskiej młodzieży: od akceptacji do kontestacji*, Warszawa 2015.
- Bilicki T., *Dziecko i wychowanie w pedagogii Jana Pawła II. Na podstawie jego encyklik, adhortacji, wybranych listów i przemówień*, Kraków 2005.
- Brzęk Z., *Ksiądz Bosko i oratorium*, „Biuletyn Salezjański Nostra” t. XLVI, nr 323, 1991, s. 10–15.
- Cian L., *System zapobiegawczy św. Jana Bosko i jego charakterystyka*, Warszawa 2001.
- Dragan M., *Czas wolny młodzieży gimnazjalnej w: Formy spędzania czasu wolnego*, red. M. Banach, T. W. Gierat, Kraków 2013, s. 11–35.
- Dziubiński Z., *Na 150-lecie oratorium księdza Bosko*, „Biuletyn Salezjański Nostra” t. XLVI, nr 334, 1991, s. 18–21.
- Grabowska M., Kalka J. (red.), *Młodość 2013*, Warszawa 2014.
- Iwaniec I., *Czas wolny młodzieży licealnej, w: Formy spędzania czasu wolnego...*, s. 37–58.
- Jan Paweł II, List apostolski *Iuvenum patris* (13.01.1988).
- Konstytucje Towarzystwa św. Franciszka Salezego*, Rzym 1984.
- Kulpaczyński S., *Oratorium środowiskiem wychowawczym i katechetycznym, w: Wychowanie chrześcijańskie w duchu św. Jana Bosko*, red. M. Majewski, Kraków 1988, s. 127–134.

- Kulpaczyński S., *W poszukiwaniu proporcji pomiędzy oratorium a rekreatorium*, w: *Ksiądz Bosko i jego system wychowawczy*, red. J. Niewęglowski, Warszawa 2000, s. 150–165.
- Kwaśniewska T., *Środowiska wychowawcze*, w: *Wychowanie chrześcijańskie w duchu św. Jana Bosko...*, s. 127–134.
- Marszałek J., *Bibliografia salezjańskiego systemu wychowania młodzieży (w języku polskim: 1886–2010)*, Warszawa 2012.
- Marszałek J., *Juwenagogia boiska w oratorium*, „Biuletyn Salezjański Nostra” t. L, nr 379–380, 1995, s. 64–68.
- Marszałek J., *Oratorium-kryterium*, „Biuletyn Salezjański Nostra” t. XLIX, nr 360, 1994, s. 8–13.
- Marszałek J., *Oratorium – profilaktycznym środowiskiem pedagogicznym*, w: http://sdb.org.pl/wpcontent/uploads/2010/06/Oratorium_profilaktycznym_srodowiskiem_pedagogicznym.pdf [dostęp: 22.04.2012].
- Marszałek J., *Personalizm i pedagogia prewencyjna ks. Jana Bosko*, Kraków 2010, s. 473–475.
- Misiaszek K., *Młodzież w centrum wychowawczej troski salezjanów*, „Seminare. Poszukiwania naukowe” t. 12, 1996, s. 192–212.
- Niewęglowski J., *Sport i rekreacja w systemie prewencyjnym św. Jana Bosko*, „Cywilizacja”, t. 29, 2009, s. 233–241.
- Pawlina K., *Młodzież szkolna o swoich problemach*, Warszawa 2010.
- Plich T., *Grupa rówieśnicza jako środowisko wychowawcze*, w: *Pedagogika społeczna*, red. T. Plich, I. Leparczyk, Warszawa 2003, s. 174–186.
- Potocki A., *Parafia – podmiotem i miejscem katechezy*, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne”, t. V, nr 2 (9), 2006, s. 84–100.
- Radzewicz J., *Środowisko społeczno-wychowawcze szkoły*, w: *Pedagogika społeczna...*, s. 187–194.
- Rupala L., *Oratorium salezjańskie w duchu św. Jana Bosko*, b.m.w. 1961, [Biblioteka WSTS w Krakowie].
- Semik S., *Duch rodzinny istotną wartością systemu prewencyjnego*, w: *Wychowanie chrześcijańskie w duchu św. Jana Bosko...*, s. 135–142.
- Skowroński B., *Internet i związane z nim zagrożenia w opinii gimnazjalistów i ich rodziców*, „Seminare. Poszukiwania naukowe” t. 33, 2013, s. 221–239.
- Sobór Watykański II, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis* (28.10.1965).
- Sroczyńska M., *Młodzieżowe „świętości” w oczach socjologa – wiara religijna*, w: *Duchowość religijna jako droga wewnętrznego doskonalenia współczesnego człowieka zachodniego chrześcijaństwa: konteksty antropologiczne i socjologiczne*, red. J. Baniak, Toruń 2012, s. 209–234.
- Sys D., *W trosce o wychowanie i integralny rozwój. Oratoria salezjańskie w Polsce*, Warszawa 2015.
- Trusz S., Kwiecińska R., *Edukacyjne i społeczno-emocjonalne konsekwencje zjawiska eurosieroctwa*, „Kultura i Edukacja”, t. 87, nr 1, 2012, s. 107–134.

- Urbanek J., Obrzut T., *Animacja kulturalna w środowisku lokalnym – w kontekście czasu wolnego młodzieży*, w: *Formy spędzania czasu wolnego*, red. M. Banach, T.W. Gierat, Kraków 2013, s. 267–280.
- Vecchi J., *Salezjańskie oratorium księdza Bosko*, Kraków 1989.
- Walczak B., *Dziecko, rodzina i szkoła wobec migracji rodzicielskich. Raport z badań*, Warszawa 2014.
- Zawada A., *Aspiracje życiowe młodzieży w środowisku kulturowo zróżnicowanym*, Kraków–Katowice 2013.